

UDK 7.038.531Poznanović B.

DOI 10.51937/Amfiteater-2025-1/174-191

Povzetek

V času šestega množičnega izumrtja, ko vse intenzivneje doživljamo vplive globalnega segrevanja, pričujoči prispevek poudarja pomembnost ponovnega preučevanja in raziskovanja umetniških del iz preteklosti kot virov navdiha in možnih načinov za soočanje s sodobnimi ekološkimi in družbenimi izzivi. Skozi perspektivo koncepta »šibke avantgarde« Ewe Majewske članek obravnava bogato in raznoliko umetniško prakso vajvodinske umetnice Bogdanke Poznanović (1930–2013) s poudarkom na dveh akcijah: *Kocke-Reke* iz leta 1971 in *Reke* iz 1972. Članek ima dva cilja. Prvič, detektirati strategije »šibke avantgarde« znotraj umetniške prakse Poznanović, ki se je razvijala izven zahodnih geopolitičnih centrov in v pretežno moški neoavantgardni sceni Novega Sada. Drugič, slediti feminističnim in okoljskim aspektom analiziranih akcij s poudarkom na strategiji vključitve reke Donave v umetniški deli. Ideja šibkosti Ewe Majewske se namreč povezuje z ekološkimi tendencami vključevanja nečloveških agentov, kot so spodbujanje komunikacije, oslabitev moči človeških akterjev, rekonceptualizacija ideje umetniškega dela in avtorstva ter ustvarjanje prostora za odzivnejše odnose z »naravnimi drugimi« (Neimanis, »Natural Others« 27).

Ključne besede: Bogdanka Poznanović, »šibka avantgarda«, socialistična Jugoslavija, Donava, Ewa Majewska, ekologija, feminizem

---

Tery Žeželj je zaključila dodiplomski študij Dramaturgije in scenskih umetnosti na AGRFT v Ljubljani in podiplomski študij Contemporary Theatre, Dance, and Dramaturgy na Univerzi v Utrechtu na Nizozemskem. Po zaključku študija je bila samozaposlena v kulturi in delovala predvsem kot dramaturginja (lutkovni predstavi *Ponočnjaki* in *Plastonci* v režiji Petra Kusa, dramaturško sopotništvo pri projektu *The Torch, the Key, and the Snake* Ainhoe Hernández Escudero), raziskovalka (umetniško-raziskovalni projekt *Mnogovrstne pokrajine* v Zavodu Bunker, daljša raziskovalna praksa *the day after yesterday* skupaj z Madison Jolliffe) in urednica (*Glej, list* in spletni portal *Spolna vzgoja II*). Leta 2023 je postala članica umetniškega sveta Gledališča Glej. Od oktobra 2023 je zaposlena na Univerzi v Novi Gorici kot mlada raziskovalka.

tery.zezelj@ung.si

»Šibka avantgarda« na tokovih Donave: feministični in okoljski vidiki umetniške prakse Bogdanke Poznanović

Tery Žeželj

Raziskovalni center za humanistiko, Univerza v Novi Gorici

Članek¹ podrobneje obravnava dve umetniški akciji vojvodinske umetnice Bogdanke Poznanović (1930–2013), ki sta nastali na reki Donavi v Novem Sadu v letih 1971 in 1972. Prispevek ob vse intenzivnejši izkušnji globalnega segregiranja in okoljskih ter družbenih kriz predlaga vrnitev in nadaljnje preučevanje umetniških praks in del iz preteklosti, ki so nastajala iz precej drugačnih izkustev sveta in v drugačnih družbeno-političnih sistemih. Bogdanka Poznanović je svojo umetniško pot začela s študijem slikarstva na Beograjski akademiji umetnosti. Po zaključku je nadaljevala z delom kot slikarka, v poznih šestdesetih letih pa se je usmerila k novejšim, bolj interdisciplinarnim in eksperimentalnim formatom. Bila je ena prvih avtoric_jev v socialistični Jugoslaviji, ki so se ukvarjale_i s poštnoumetniškimi projekti (mail art), umetniškimi intervencijami v javnih prostorih (eno bolj znanih del je njena prva umetniška akcija *Srce-predmet* iz leta 1970) in s knjigami umetnic_kov. Kot opozarja Miško Šuvaković v knjigi *Centralnoevropski aspekti vojšodanskih avangardi 1920–2000: Granični fenomeni, fenomeni granica*, je bila Poznanović tudi prva izmed umetnic_kov iz neoavantgardnih in konceptualnih krogov v socialistični Jugoslaviji, ki je dobila zaposlitev na umetniški akademiji za vizualne umetnosti («Ženski performans» 144). Eden njenih ključnih dosežkov na področju pedagoškega dela je ustanovitev Vizualnega studia za intermedijske raziskave na Akademiji umetnosti v Novem Sadu, kar je prvi primer univerzitetnega predmeta v socialistični Jugoslaviji, ki se je posvečal novim medijem. Bila je tudi med ustanoviteljicami_i *Tribine mladih* in časopisa *Polja*.

Umetniški akciji *Kocke-Reke* (1971) in *Reke* (1972) v zgodovini umetnosti nista kanonizirana primera, prav tako celotna bogata umetniška praksa Poznanović nima vidnejšega mesta v zgodovinsko-teoretskih pregledih jugoslovanske ali širše evropske neoavantgarde in t. i. »nove umetniške pakse« (Ješa Denegri). Glede na to, da

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa Historične interpretacije 20. stoletja (P6-0347), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

gre za umetniško prakso, ki je v večji meri nastajala v času socialistične Jugoslavije in v precej patriarhalnem okolju, kjer je bilo število ustvarjalk razmeroma nizko, njihovi pogoji in priložnosti za delo pa omejeni, članek za izhodiščni okvir vzame koncept »šibke avantgarde« feministične filozofinje in kulturne teoretičarke Ewe Majewske.

Majewska v člankih »Feminist Art of Failure, Ewa Partum and the Avant-garde of the Weak« in »Towards a Weak Avant-Garde, Re-Shaping the Canon« koncept razvije ob primeru umetniške prakse poljske umetnice Ewe Partum. Koncept »šibke avantgarde« je na nek način odziv na članek Borisa Groysa »The Weak Universalism« iz 2010. Groysovo tezo, da je bila avantgardna umetnost lahko univerzalno uspešna le z ustvarjanjem najšibkejših možnih podob, sprevrne in šibkost vzpostavi kot strategijo odpora izključenih in marginaliziranih ustvarjalk_cev. Koncept »šibke avantgarde« tako ponudi feministično perspektivo in izhodišče za kritično rekonceptualizacijo ideje avantgarde, ki se tradicionalno povezuje s herojskimi in maskulinimi gestami ter odpre prostor za analizo umetniških praks, ki tovrstnim pričakovanjem ne ustrezajo in tako izpadejo iz umetniških kanonov.

Koncept Ewe Majewske omogoča zaobjetje precej raznolike in mestoma razkropljene prakse Bogdanke Poznanović, ki se tke preko različnih medijev in vlog, hkrati pa ponudi kompleksen teoretski okvir za analizo posamičnih umetniških del. S sopostavitvijo koncepta »šibke avantgarde« in akcij *Kocke-Reke* in *Kocke* pridejo v ospredje feministični in okoljski aspekti akcij, ki sicer niso eksplicitno izpostavljeni. Prestavitev umetniškega dela v javni prostor in v naravo je namreč v skladu s tendencami novih umetniških praks in neoavantgarde, ki prekinjajo z umetniško tradicijo in umetniška dela odpirajo naključjem vsakdana ter elementom, ki jih institucionalizirani prostori ukinjajo. Aplikacija koncepta »šibke avantgarde« tako ponudi možnost za podrobnejšo analizo, ki se osredotoča na samo gesto vključitve reke in njene vršljivskosti. Čeprav analizirana primera ne naslavljata lokalnih ali naravnih specifičnosti reke Donave in je le-ta v obeh primerih vključena bolj kot metafora in simbol komunikacije, je v sami strukturi in dramaturgiji akcij mogoče slediti težnji po »šibitvi« moči človeških agentov. Natančneje, v obeh primerih lahko zaznamo ustvarjanje prostora za kolektivni proces popuščanja kontrole in razpiranje procesa rečnemu toku in interakciji, ki se zgodi med objekti in rečno površino. Hkrati vključevanje rečne vršljivskosti v potek umetniškega dela poudari nezmožnost kontrole nad različnimi prostorsko-časovnimi logikami, kar spodbuja vadenje odzivnosti in bolj vključujočih načinov soobstajanja v mnogovrstnih okoljih. Ne nazadnje pa t. i. sodelovanje z reko izzove tudi idejo umetniškega avtorstva kot individualnega in izključno človeškega ter omogoči manj hierarhične, bolj kolektivne in procesualne pristope k ustvarjanju.

Pričujoči prispevek torej stremi k razpiranju novih perspektiv na umetniška dela iz preteklosti, ki z razvojem sodobnih interdisciplinarnih teorij in konceptov omogočajo

nove vpoglede in drugačno vzpostavljanje dialoga s preteklo umetniško produkcijo. Koncept »šibke avantgarde« je gotovo eden izmed takšnih primerov, saj poleg analize spregledanih umetniških del omogoča tudi analizo presečišč okoljskih in feminističnih potencialov umetniških projektov ter je tako pomemben prispevek k pisanju in mišljenju umetnosti in zgodovine umetnosti kot mreže mnogih sodelovanj.